

NAGY ZSOLT*

A jogszociológia és a kriminológia kapcsolata

A strukturális funkcionalizmus – még ha kissé leegyszerűsítve is – a társadalom felépítettsége tekintetében egyfajta harmóniát tükrözött; mely egyensúly természetesen létezhet és létezik is, ám a szocialitásnak létezhet és létezik is egy másik oldala: nevezetesen a társadalom tagjai (egyének és csoportok) közötti ellentétek. Ezekre a konfliktusokra az egész társadalom reagál (antropológiai szempontból ez természetesen változó) és a strukturalizmus abban mindenképpen helytálló, hogy egy viszonylagosan kiegyensúlyozott társadalom a konfliktus feloldását akarja elérni, ám ez a törekvés nem feltétlenül vezet az „örök békéhez.” Sokkal többször történnek olyan ellentétes mechanizmusok, melyek a konfliktus kezdetében és fenntartásában érdekeltek, s ehhez a jogot éppúgy felhasználják, mint – a funkcionalizmus kifejezésével élve – más „alrendszerek” általános normáit, melyek az említett ellentéteket nemcsak, hogy fenntartják, de mindezt objektívvé is teszik, illetve annak láttatják.

Ennek megvilágítását szolgálják bizonyos – elsősorban a különféle társadalmi rétegek közti ellentéteket hangsúlyozó – szociológiai, jogszociológiai és kriminológiai elméletek középpontjában, ám ezek a teóriák és empirikus vizsgálatok nemcsak egyfajta – akár *marxi* értelemben is vehető – „antagonisztikus osztályellentétet” jelentenek, hanem, szociológiai szempontból nézve, a különféle elsődleges és másodlagos csoportok, mezők, továbbá akár az egyének közti feszültségekre is alapozzák a jog lényegét. Nem feledve az elit, illetve a felsőbb rétegek morális szemléletének az egész társadalomra vetített nézetét, mely miután totális normává válik, megkérdőjelezhetetlen a szocialitás tagjai számára, holott, csupán – ellentétben a valósággal – a totális populáció érdekeit szolgálja a legkevésbé. Másképpen sokszor fókuszálnak a szabályalkotási, törvényhozási mechanizmusok mögöttes érdekeire, melyek kulturálisan morálisan, és konkrét szabályokban is lefektetetten, elsősorban a magasabb társadalmi rétegek érdekeit szolgálhatják.

A szociológia, illetve a jogszociológia területéről speciálisnak mondható előzményeket tekintve mindenek előtt *Johan Vilhelm Aubert* neve merülhet föl. *Johan Vilhelm Aubert* (1922–1988) norvég szociológus meglehetősen meghatározó tudományos munkásságát az Oslói Egyetem Jogi Karán (*University of Oslo Faculty of Law*), majd 1971-től a Szociológiai Tanszéken végezte. Tanulmányait az Oslói Egyetemen abszolválta és ott szerzett jogi diplomát, továbbá az Egyesült Államokban (*University of Columbia* és *University of Berkeley*) hallgatott pszichológiát és szociológiát. Doktori disszertációját a Büntetések társadalmi funkciójáról (*Straffens sosiale funkjon*) címmel írta és 1954-ben

* egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem

szerezte meg doktori címét. Alapító tagja volt a Norvég Társadalomkutatási Intézetnek, s tulajdonképpen a norvég szociológia „atyjaként” aposztrofálták. A jogszociológia szempontjából legismertebb munkái között tartják számon az 1968-ban megjelent „Jogszociológia” (*Rettssociologi*), továbbá a „Folytonosság és fejlődés a jogban és a társadalomban” (*Continuity and Development in Law and Society*) című műveit.¹

Aubert szerint a szociális konfliktusok két típusa különböztethető meg: egyrészt az *érdekeken*, másrészt az *értékeken* alapuló összeütközések. Az érdekeken alapuló konfliktusok elsődleges forrásának a verseny tekinthető; amelynek alapja, hogy a két szemben álló fél ugyanazon erőforrás felett akar diszponálni, holott az erőforrások mennyisége nem teheti lehetővé mindkét fél érdekeinek együttes és tökéletes kielégítését. (Elég csupán egy bevásárlóközpont megnyitására gondolni, mely esetben – amennyiben több vállalkozás is belépne ugyanarra a piacra – máris szembekerülnek a potenciális fogyasztók és a többletkínálat problémájával, ami óhatatlanul összeütközéshez vezet a bevásárlóközpontok között.)

Ezzel ellentétben az értékek közti konfliktusok inkább a megegyezés hiányából, illetve annak a „merev gondolatok” miatti különbségéből erednek: az egyet nem értés elsősorban valamilyen hitbéli (lehet az vallási, morális, ideológiai, politikai, etc.) alapon nyugszik.² Ám az értékek szinte mindig összekeverednek az érdekekkel; pontosabban: a konfliktus elsősorban olyan hatalom, autoritás, pozíciók betöltése, etc. miatt történik, melyek saját értékeik kiteljesedését és kiterjesztését szolgálják; vagyis az értékek általában nem önmagában valók, hanem egyfajta „térítés” a hit, s ezáltal saját identitásuk externális igazolását is szolgálja. Vagyis *Aubert* szerint minden konfliktus visszavezethető egyfajta disszenzusra és/vagy kompetícióra.³ S ez társadalmi szempontból, mikor tekinthető funkcionálisnak vagy diszfunkcionálisnak?

A konfliktusok feloldására pedig két módszer létezik: a kompromisszum és a kölcsönös alku során kialakult megegyezés (ez jelen esetben nem ugyanaz, mivel az egyik esetben egyszerű egyezségről van szó, a második szerint azonban kölcsönös engedmények során kialakult alku történik). A kompromisszum esetében egy olyan „cserealkuról” beszélhetünk, ahol a cserén az egyik fél előnyszerzése nem jelenti a másik fél számára hátrány elszívését. (Példaként hozható az esküdtszék döntése, mely esetében – amennyiben az esküdtek tagjai nem tudnak egyértelmű és egyetértésben lévő álláspontra jutni, feltehetően néhányan, végső soron, „megadják magukat” a többségi vagy az erőteljesebb véleménynek.) A csere, illetve alku során eredendően nincs a két fél között konkrét ellentét, mivel képesek kölcsönösen megérteni a másik helyzetét, s lényegét tekintve a „valamit valamiért” elvet (*quid pro quo*) érvényesítik; vagyis a kompromisszummal ellentétben nincs szükség álláspontok feladására, csupán a kölcsönösségre való törekvésre. Ám mikor történik mégis valamilyen formális (polgári vagy büntető) processzus?

1. Az ügyről való teljes ismeretek hiánya, ami miatt az adott fél túlbecsüli követelésének sikerességét. 2. A jog és a fél/felek morális szemlélete – saját értelmezésük sze-

¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Vilhelm_Aubert. (2017. március 15.)

² Ilyennek tekinthető a „jogi köntösbe öltöztetett” abortusz kérdése: minden álláspont mellett lehetne jogi, alapjogi érveléssel érni, ugyanakkor valójában fundamentális ideológiai, ezáltal morális kérdések ellentétjéről van szó, mely valamely álláspontot követve innentől lehet legális vagy illegális. Vö.: TREVINO, JAVIER A.: *The Sociology of Law. Classical and Contemporary Perspectives*. Transaction Publishers, New Brunswick (U.S.A.), London, 2008. 351. p.

³ TREVINO 2008, 351. p.

rint – egymást erősítő funkciót tölt be, s emiatt a jogi eljárást egyúttal morális értékek érvényesülésének és annak deklarációjának is tartják. 3. A perben álló felek már olyan érzelmi szemlélettel vannak egymás iránt, hogy a kompromisszum egyszerűen kizárt. 4. A felek nemcsak az adott ügyben, hanem azok mögött álló más kérdésekben is érdekeltek, következésképpen az „alapügy” peres úton való tisztázása és meghatározása valamely fél vagy felek számára indokolt. 5. A feleket jogi úton képviselők személyes okokból érdeküknek tartják a formális jogalkalmazás igénybe vételét, ami így a felek számára is racionálisabbnak tűnik, mint az informális megegyezés. 6. Valamelyik fél, még pervesztesség esetében is, bízik abban, hogy kötelezettségének kikényszerítése nehezen véghezvihető, vagy csupán a távoli jövőben realizálható. 7. Néhány esetben – akár a jogi szabályozás, akár más társadalmi norma okán – a konfliktus tárgya miatt (például házassági bontópernél a gyermekelhelyezés) a megegyezés lehetetlen. 8. S végül – mintegy „szerencsejátékos” – az egyik vagy mindkét fél egyfajta rizikót megérő játéknak tekinti a harmadik fél, vagyis a jogszolgáltató döntését. Amennyiben áttekintjük *Aubert* elméletének lényegi vonásait egyértelmű, hogy a jogalkalmazás nemcsak a vita eszkalálódásához vezet, de sok esetben nehezíti a felek közötti megegyezést is. Nos, ebben az értelemben, legalábbis összességében és kontextualitásában értelmezve a formális jogi eljárás társadalmi szempontból elsősorban diszfunkcionális hatással bír; vagy mégsem? Mindenesetre, amennyiben bármely okból formális eljárásra kerül sor, természetesen (a fent említett kérdések bármelyike vezethet erre) büntetőjogi processzus is lehetséges, mely már a kriminalitás alapját és annak társadalmi megítélését is meghatározhatja, vagy legalábbis befolyásolhatja.

A konfliktuselméletek mind funkcionális és diszfunkcionális oldalról történő megközelítését együttesen nézve, a kérdéskört illetően mindenekelőtt *Ralph Dahrendorf* 1959-es munkája tűnik fel: Osztályok és osztálykonfliktusok az ipari társadalomban (*Class and Class Conflict in Industrial Society*). Noha munkái elsősorban *Karl Marx* gondolatain alapultak, inkább nem az osztályok, hanem – már említettem – a csoportok közti ellentétekre fókuszált, minek következtében a meglévő (*Marx* által is kihangsúlyozott) társadalmi egyenlőtlenségek elsősorban nem gazdasági kérdésekre vezethetők vissza, hanem sokkal inkább a bürokratikus és politikai hatalom meglétére, illetve az abban látható különbségekre. (Egyszerűbben fogalmazva: „akiknek hatalmuk van, szabályokat bocsátanak ki, akiknek nincs hatalmuk, azok elfogadják a rájuk vonatkozó kiadott normákat”).⁴

Noha *Dahrendorf* a konfliktusokkal nem feltétlenül az egész jogrendszert szándékozott aposztrofálni, sokkal inkább – elméleti modelljéből is könnyen következtethetően – a jogalkotásra koncentrált; mivel a különféle hatalmi harcokban résztvevő csoportok elsősorban a jogalkotáson keresztül tudják érvényesíteni és objektívnek láttatni saját hatalmukat. Ennek legjobb mutatója az úgynevezett orientatív normarendszer, ahol egyfajta „iránytűként” szolgál a szabály, ám azon túl (mellesleg ez lehet összetársadalmi érdek is) benne foglaltatik az egyetlen helyes cselekvés mutatója, mely az egész társadalomra, objektív és megfellebbezhetetlen módon érvényesül és akár érvényesíthető is. (Így akár bizonyos társadalmi csoportok befolyást szerezhetnek a jogalkotási apparátusban, szabályokat indukálhatnak, s végül ez, mint az egész populáció érdeke egyértelművé és objektívvé válhat; noha ez nem jelenti, hogy a társadalom minden tagja, vagy akárcsak a

⁴ TREVINO 2008, 354. p.

többsége is követi az adott normát. Ez pedig természetesen büntetőjogi norma objektív-tétel és az adott társadalom tagjai cselekedeteinek kriminalizációját is jelentheti. S itt érhető tetten a konfliktuselméletek és a strukturális funkcionalizmus ellentéte: míg utóbbiak az integráció és a konszenzus kérdéseiben gondolkodtak, előbbiek szerint a jog egyáltalán nem szelvényes, hanem politikai hatalom és érdekcsoportok ellentéteinek terméke.

Ezzel párhuzamosan, kifejezetten a kriminológia szakterületén is (tehát nem általában a szociológia vagy jogszociológia egyik speciális irányvonalaként) megjelentek a konfliktusteóriák. Így például *Thorsten Sellin* épp ennek az irányzatnak megfelelően magyarázta a büntetőjogi normák megalkotását és annak működését. *Thorsten Sellin* Svédország *Örnsköldsvik* városában született, majd az Illinois állami Augustana Főiskolán (*Augustana College*) szerezte diplomáját és a Pennsylvania Egyetemen (*University of Pennsylvania*) doktorált, s később 1922-től 1967-ig kriminál-statisztikát is ott tanított. S nem mellesleg az Egyesült Államok Kriminál-statisztikai Törvényének (1944) megalkotásában fő instruktor volt; illetve többek között az Szövetségi Nyomozó Iroda tanácsadója, valamint több nemzetközi kriminológiai intézett tagja volt.

Sellin elsőként vetette fel, hogy a büntetőjogi normák „nem öröktől fogva állandóak”, hanem az egyes viselkedések egyértelműen kulturális adaptációkhoz köthetők.⁵ Álláspontja szerint minden társadalom differenciált kulturális csoportok összessége, melyek különféle „életvezetési” normákat, továbbá akár szisztematizált normákat is fenntartanak, melyek az adott közösség tagjai számára, adott körülmények közötti viselkedését „normálisnak” tekintik, s mindennek elsődleges célja az adott csoport értékeinek megőrzése. Mivel napjaink komplexebbnek mondható társadalmában meglehetősen nagyszámú kulturális csoport található jóval nagyobb az esély a szabályok ellentmondására, így a kulturális összeütközés megjósolható. Ugyanakkor a domináns közösségek és más csoportok közötti konfliktusra jó példának hozható, hogy az angolszász jogrendszerben a protestáns középosztály saját normáit hogyan objektívizálta, más viselkedéseket hogyan tekintett abnormálisnak, kriminálisnak, és büntetendőnek. Sőt pont ezek a domináns szabályok lehetnek ellentétesek a kevésbé befolyásos közösségek normáival, mint például etnikai vagy vallási kisebbségek (elég csak mondjuk a XIX. századi Bajországi protestáns vagy Hollandia katolikus közösségeire gondolni).⁶ Az eredmény: a kisebbségben lévő csoportok – amelyek nem voltak képesek adoptálni a többségi ideológiát, értékeket, életstílust, stb. – között nagyobb a kriminalitási fertőzöttség.⁷

*Sellin*nel párhuzamban *George Vold* kriminológus is a bűncselekményeket, azok minősítését, illetve büntetését is meghatározott csoportnormákkal azonosította. *George Vold* az Észak Dakotai Állami Főiskolán (*South Dakota State College*), illetve a Chicagói Egyetemen (*University of Chicago*) végzett, majd a Minnesotai Egyetemen (*University of Minnesota*) doktorált és ott professzori státuszt kapott. Szakértőnek számított a kriminológia, a büntetőjog, különös tekintettel a visszaeső bűnözés tekintetében.

⁵ Vö.: *SELLIN, THORNSTEN: Culture Conflict and Crime*. Social Science Research Council. 1938.

⁶ Lásd: *DURKHEIM, ÉMIL: Az öngyilkosság*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967.

⁷ Hogy *Sellin* illusztrálja teóriáját, egy *New Jersey*-ben élő szicíliai apa esetét hozta fel, aki megölt egy tizenhat éves fiút, aki elcsábította lányát. Az apa meglepődött, amikor emberölés vádjával letartóztatták (ugyan nem tagadta az emberölés tényének megtörténtét) mivel számára teljesen normális volt, hogy – a korabeli szicíliai hagyományoknak megfelelően – megvédte lányának becsületét. Lásd: *TREVINO 2008, 355. p.*

Kutatásai elsősorban a kriminál-szociológia területére koncentráltak, s elsősorban – a társadalmi-közösségi környezet hatásai helyett – az individuális karakter kriminalitásának előtérbe helyezése állt kutatásai fókuszpontjában. Mégis – paradox módon – a csoportidentitás is fókuszpontjába került, és *Sellin*nel ellentétben kifejezetten a jól körülhatárolt csoportok ellentétes érdekeiből vezette le a kriminalitás esszenciáját. Vagyis nemcsak egyszerűen a domináns közösségek normáit tekintette a kriminalitás minősítése szempontjából elsődlegesnek, hanem azok érdekei kerültek nála fókuszpontba, mely érdekeket a különféle csoportok igyekeznek nemcsak fenntartani, de erősíteni is. Az említett érdek/ek – természetesen annak objektívvé válásával és annak láttatásával – párhuzamos megerősödésnek, egyértelmű következménye, hogy a „gyengébb” csoportok innentől kezdve többnyire – s ez nagyon lényeges – aktív rezisztenciában látják saját normáik, ezáltal érdekeik védelmét. Természetesen az ellentétes érdekekkel rendelkező csoportok az előbbieket miatt, érdekeik védelmében, általában az állam autoritását keresik; vagyis a konfliktus „politikai színezetűvé” válik, s miután valamelyik csoport képes a politikai életben a primátust megszerezni, úgy a törvényhozás erejénél fogva megakadályozhatja más csoportok érdekeinek érvényesülését.

„Minden a politikai szféráján belül történő jogalkotási eljárás, továbbá a törvénytelenség, illetve a fennálló jogrend kikényszerítése egyfajta reflektáció a különböző közösségek közti fundamentális konfliktusokra, illetve az ehhez kapcsolódó állami, politikai hatalom megszerzésére. S azok, akik megszerzik a törvényhozási többséget, elnyerik a politikai hatalom feletti ellenőrzést és ők lesznek abban a helyzetben, hogy eldöntsék, kik azok, akik megsértik a törvényt.”⁸

Erre tökéletes példát szolgáltatnak a háborús készülődések, az azokban való részvétel, illetve a dezertálás bűncselekménye; vagyis *Vold* szerint szinte minden a büntetőjog kategóriájába tartozó cselekmény, s ezzel párhuzamosan annak morális megítélése is, csupán a politikai erőviszonyok kérdése.⁹

Szintén a kriminológia területére tartoznak *Richard Quinney* kutatásai, akinek az előbbieken is említett *Dahrendorf*, *Sellin* és *Vold* munkásságai inspiratív elemként szolgáltak egy olyan teória kialakítására, mely „a bűn társadalmi realitásaként” (*the Social Reality of Crime*) aposztrofálható.¹⁰ *Richard Quinney*, mint szociológus a szociális realitás és a társadalmi valóság közötti összefüggésekkel foglalkozott. Doktori disszertációját a Wisconsin Egyetem (*University of Wisconsin*) védte, később pedig, mint az Amerikai Kriminológiai Társaság (*American Society of Criminology*) tagja oktatott szerte az Egyesült Államokban.¹¹

⁸ VOLD, GEORGE B.: *Theoretical Criminology*. Oxford University Press, New York, 1958. 208-209. p.

⁹ Eklátáns példát szolgáltatja mind az első, mind a második világháború, mialatt sokan morális alapon utasították el a harcokban való részvételt (sorozást), ám a pacifizmus csupán a kisebbség álláspontjának volt tekinthető, mely ellentétes volt a többség politikai erejével és háborús erőfeszítéseivel. *TREVINO* 2008, 356. p. Vagy éppen gondolhatunk az amerikai polgárháború alatti New York-i lázongásokra, melynek oka a kevésbé tehetősek (elsősorban ír és olasz bevándorlók) besorozása, ám ugyanakkor a tehetősebbek ki tudták fizetni a katonai szolgálatot.

¹⁰ QUINNEY, RICHARD: *The Social Reality of Crime*. Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, USA – London, 2001.

¹¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Quinney. (2016. október 2.)

Quinney – meglehetősen konkrét módon – a következő „lépésekkel” határozta meg a társadalmi konfliktusok és a büntetések közti korrelációt, illetve annak szociális realitását. 1. Az elsődleges premissza szerint nem minden cselekedet (kissé a kora keresztény természetjogra asszociálva) önmagában „bűnös”; ehelyett csupán bizonyos cselekedetek bizonyos társadalmi csoportok számára definiálhatóak bűncselekményként. Ehhez szorosán kapcsolódik, hogy minél több cselekményt definiál a társadalom bűnösnek, annál nagyobb lesz a bűncselekmények elkövetésének nominalitása és ezzel együtt természetesen aránya is. 2. Önmagában a büntetőjog léte annak köszönhető, hogy bizonyos társadalmi csoportok konfliktusban állnak más közösségekkel: ahol a domináns csoport ellenőrzést kíván gyakorolni a kevésbé dominánsakkal szemben; mindennek objektívvé tétele maga a „törvényhozás”. 3. A büntetőjog csupán azokhoz a társadalmi rétegekhez kapcsolódik, melyek képesek az adott jogterülethez kapcsolódó törvényhozást és a jogalkalmazást befolyásolni. Következésképpen a büntetőjog és eljárásjog minden szereplője (ügyvédség, ügyészség, bíróság, szakértői testületek, rendőrség, etc.) akik az eljárási rendszerbe involválódtak, mind e szociális rétegződés képviselőinek tekinthetők.¹² 4. Ellentétben más társadalmi csoportokkal, az érdekérvényesítésre kevésbé képes rétegek cselekedeteit – statisztikailag mérhetően is – kriminálisnak minősítik; ellentétben más hasonló cselekményeket elkövető a társadalom más rétegeihez tartozó egyénekekkel szemben. 5. Mindezek a társadalmi szempontból objektívnek látszó kriminális cselekmények folyamatos médiaháttérrel rendelkeznek, melyek hírforrásként és egyúttal autoritásként terjesztik a kriminalitás híreit. 6. Mindezen előbb említettek konklúziójaként is definiálható, hogy „a bűnözés társadalmi realitása egyszerűen annak definiálásának függvénye, melyet a büntetőjog-elméletek tőkéletesen alátámasztanak”.¹³ Másképpen: „bűn az, amit a hatalom akként határoz meg.”¹⁴

Mindenesetre kimondható, hogy – miként *Randall Collins* is fogalmazott – az 1950-es évekre, években a strukturális funkcionális konzervatív szemléletével ellentétben a konfliktus-teóriák egy paradigmaváltást jelentettek, és – nem mellesleg – konkrétan a funkcionálizmussal szemben voltak definiálhatóak.¹⁵ S ha ez a paradigmaváltás nem is volt mindent elsöprő, mégis egyfajta alternatívát adott a szociológián és a jogszociológián, továbbá a kriminológián belül is.

Am az említett, különféle konfliktuselméletek mélyebb megértéséhez érdemes némi gazdaszociológiai és jogtörténeti kitekintés. Többek között például érdemes megnézni a reneszánsz Anglia jogrendszerét, büntetőjogát, illetve gazdasági háttérét; s mindehhez *Jeromy Hall* szolgáltatja a következő eklatáns példát. *Jeromy Hall* (1901-1986) az Egyesült Államokban jogtudósként meglehetősen elismert szakember volt, akit elsősorban a jogtudományon belül, az interdiszciplinaritás úttörőjeként aposztrofált személyiségnek tekintették. A Chicagói Egyetemen (*University of Chicago*) végezte tanulmányait, s nem meglepő az interdiszciplinaritás, hiszen párhuzamosan végezte (1923-ban) jogi és filozófiai tanulmányait. Azon túl, hogy több mint húsz egyetemen oktatott (Harvard, Dakota, Kolumbia, Kalifornia), munkájának nagy részét az Indiánai Bloomington

¹² QUINNEY, RICHARD: *The Social Reality of Crime*. Little Brown, Boston, 1970. 18. p.

¹³ Uo. 23. p.

¹⁴ TREVINO 2008, 357. p.

¹⁵ Uo. 357. p.

Egyetemen végezte (*Indiana University Bloomington*) ezen túl több filozófiai és jogfilozófiai társaságnak, illetve az Amerikai Jogi Karok Szövetségének alapító tagja. Első és egyben a jogtudományban átütő sikert aratott, 1935-ben megjelent munkája a „Lopás, jog és társadalom” (*Theft, Law and Society*) volt; továbbá nagyon jelentős a „Büntetőjog általános elvei” (*General Principles of Criminal Law*), illetve az „Előadások a jogtudományról” (*Readings in Jurisprudence*), továbbá a „Tanulmányok a jogtudomány és büntetőjog-elmélet köréből” (*Studies in Jurisprudence and Criminal Theory*) című munkái.¹⁶

Hogy könnyebben megvilágíthatóvá váljon a társadalmi helyzet, illetve konfliktusok és a büntetések közötti – álláspontja szerinti, és általa áttekintett – összefüggés, érdemes egy rövidebb kitekintést tenni, hogyan alakult ki Angliában a korabeli lopás, útonállás és csavargás „tényállása”. Bármilyen „hihetetlen”, de érdemes némi történelmi és jogtörténelmi előzmények áttekintése. Az időszámításunk utáni V., VI., VII. századra tehető, amikor a szigetországban a feudális hűbéri rendszer kialakulása, és társadalmi rendszerként való rögződése megtörtént, mely igazából a X., XI., században teljesedett ki. Minden egyes család és annak feje (*landlord*) saját területén gyakorlatilag despota volt, ám idővel kialakult a kölcsönös függőség és a *landlord* hűséggel tartozott egy nála hatalmasabb *landlord*hoz, végső soron pedig a királyhoz. Nos, ez a látszólag jogi szempontból érdektelen kérdés mégis megváltoztatta a szigetország jogi kultúráját és gondolkodásmódját. Korábban a jog csupán alanyi értelemben realizálódhatott, vagyis a feudális urak alkotásának volt köszönhető és az ő ellenőrzésük alatt volt. S főképpen II. Henrik király (1154–1189) regnálása alatt a feudális igazságszolgáltatást átvette az „állami jog”, illetve a jogszolgáltatási fórumok elsőbbsége immáron a koronát illette. Ezzel, sokkal inkább csupán egy szigorúbb eljárási rendszer alakult ki, amely azonban később sikerre vitte az anyagi jogi szabályokat is (nem szabad elfelejteni, hogy az angol anyagi jog – mindennek előtt – az eljárásból származott!), mivel már a központi hatalom felügyelete alatt álltak, s ezzel előkészítették az akár modern értelemben vett, tárgyi jog kialakulását.

Jeromy Hall elsősorban a „Lopás, jog és társadalom” című munkájában, egy meghatározott bűncselekmény és történelmi tényállás alapján, mintegy szociológiai esettanulmány elemzi a korabeli (XV. század) gazdasági, társadalmi és a jogi személetbeli változások összefüggéseit. *Hall* elsősorban szociológiai faktorokkal igazolja a történelmi jogszemléletet, mely egyébként önmagában független a jogi szokások és doktrínák történelmi összefüggéseitől. Az esettanulmány (*Carrier's Case*, 1473) lényege pedig: „az alperes (vádlott) megegyezett *Southampton*-ban, hogy a felperes tulajdonában lévő bálákat elszállítja, ám az alperes egy másik helyre (tehát nem a „fuvarozási szerződés szerinti célpontba”) vitte, majd kinyitotta a bálákat és kivette azok tartalmát. Majd mindezek után lopással (abban az időben *felony*, vagyis *case of theft*) vádolták. Hozzá kell tenni, hogy lopás (*larceny*) alatt abban az időben azt értették, hogy valaki rosszhiszeműen elvette a más birtokában lévő dolgot vagy elszállította azt anélkül, hogy ebbe a birtokos beleegyezett, vagy erre megbízást adott volna. Nélkülözhetetlen tényállási elemnek volt tekinthető a birtokháborítás ténye (*trespass*) vagy pedig elszállítani a mozgatható ingóságá-

¹⁶ Részletesebben lásd: MUNDIE, PAUL J.: *Book Review: Theft, Law and Society*, By Jeromy Hall. *Marquette Law Review*, Volume 19. Issue 2. February. 1935. Article 16. 146–148. pp; SAXON, WOLFGANG: *Jeromy Hall*. 91, Who Was Professor And Author. 1992. March. 11. *The New York Times*; MUELLER, GERHARD O. W.: *Criminal Theory: An Appraisal of Jerome Hall's Studies in Jurisprudence and Criminal Theory*. 34. *Indiana Law Review*, 206. 1958–1959.

gokat (mint például elhajtani egy állatot vagy elvinni valamilyen bútordarabot). Emellett létezett az úgynevezett sikkasztás is (*emblemement*), mely esetben valakinek a tulajdonát az elkövető ugyan jogszerűen szerezte meg, ám később azzal sajátjaként bánik, s mindez független maradt az elszállítás esetétől, illetve annak idejétől. A Csillag Kamara (*Star Chamber*) előtti eljárásban csupán egyetlen bíró nem találta az alperest lopás „vétségében” bűnösnek, mondván, hogy legalísan jutott a kérdéses bálákhoz; ettől függetlenül *larceny* tényállásban bűnösségét megállapították. De miért lehetett az ítélet egyértelműen a korábbi szabályokkal (értsd precedensekkel) nyilvánvalóan ellentétes (s elég csak az angol jogrendszer rigorozusságára gondolni!). Ami a jogi indoklást illeti: olyan döntést kellett hozni, amely nem töri meg a *common law satere decisis* szabályát. Eszerint ugyan nem történt meg a tradicionális értelemben birtokháborítás, azonban mégis: a bálák feltörése konstituálta a „trespass” tényállását, ami akkor történt, amikor azok még jogi szempontból a felperes birtokában voltak. A jogi indoklás autoritásként megjelenő támasza pedig *Sir Henry Maine* jogi fikciókról alkotott elemzése volt, miszerint:

„Minden rejtett, a valóságtól eltérő feltételezés vagy a valóságtól való eltérésre irányuló fikció, mely eltér a hagyománytól és megváltoztathatja a jogbiztonságot (*rule of law*) megváltoztathatatlanak kell, hogy tűnjön, legfeljebb alkalmazásában változhat (...) Valójában a jog változott meg, ám a fikció miatt maradt változatlan”.¹⁷

Nos, mindez még csak a jogi érvelés, illetve annak normabeli, illetve jogelvi háttere; ugyanakkor érdemes megnézni a döntés háttérében álló társadalmi, gazdasági, szemléletbeli, etc. hátteret is. Az adott időszak épp a feltörekvő polgárság kezdetét jelenti, mely – nem mellelleg – IV. Edward király uralkodásának idejére esik. A király pedig előszeretettel használta a Csillag Kamarát – és nem utolsósorban az adott polgári réteg által megteremtett költségvetési egyensúly miatt – a polgárság érdekében. Az említett eset pedig épp az említett gazdasági (hatalmi) átalakulás idején született: a feudális gazdaság és vele együtt annak értékei változóban voltak és fokozatosan a polgári társadalom és gazdaság, valamint társadalmi szimbólumai kerültek előtérbe. S ahogy a király maga is egyetértett, a kereskedelem biztonsága fontosabb volt az angol gazdaság és az uralkodó ház számára is, vagyis a „tulajdon védelme” elsődlegessé vált. Korábban a birtok elsődlegessége vitathatatlan volt (hiszen a középkor személete szerint ez jelentette a jogbiztonságot), ám immáron egy fikcióval éltek, még hozzá a tulajdon fikciójával (ellentétben a középkori konkrétumot megvalósító ténykérdéssel: a birtoklással), így pedig a bíróság is ezt a fikciót részesítette előnyben.

Persze a kérdés a jogszociológiát általánosságban sem hagyta „érintetlenül”: így például *William Chambliss* jogszociológus (1964-ben) jogtörténeti és jogszociológiai megközelítésben vizsgálta a jogot; ezen belül különös figyelmet fordított a csavargás büntetőjogi tényállására, ugyanakkor nemcsak a szabályt vette figyelembe, hanem azokat a társadalmi körülményeket, amelyben a tényállás létrejött, illetve azt interpretálták. S mi több *Chambliss* hangsúlyozza a társadalmi csoportok dominanciájának és ezzel párhuzamosan a csavargás bűncselekményének változásait. Az első „csavargásról”

¹⁷ MAINE, SIR HENRY: *Ancient Law: Its Connection with the Early History of Society and Its Relation to Modern Ideas*. Peter Smith, Gloucester, MA. 1970. 25. p.

(*vagrancy*) szülő törvény Angliában 1349-ben látott napvilágot, amely azokra vonatkozott, akik ugyan egészségesnek (testi erőnek és hallásnak, látásnak birtokában voltak) minősültek, ám mégis nem rendelkeztek „munkahellyel.” Az 1360-as évekre már a szabály értelmezése szerint minden hatvan év alatti munkanélküli embert tizenöt nap börtönnel „fenyegettek.” *Chambliss* szerint a szabályozás társadalmi eredete a XIV. századi pestisjárványnál keresendő: a Fekete Halál többé-kevésbé Európa lakosságának 50%-át pusztította ki, a járulékos következmények további 30%-kal csökkentették a populáció egészét, következésképpen a munkaképes népesség nagy részét is. Mindez természetesen jelentős mértékben csökkentette a gazdaság fenntartását, nem is beszélve annak növekedéséről, versenyképességéről. Ezért a feudális urak a meglévő munkaerőt minél jobban ki akarták használni, amihez – többek között – hozzá tartozott egyfajta röghöz kötés is, hiszen ettől fogva a munkaerő már nem lehetett olyan olcsó, mint korábban. S mivel a társadalom alacsony sorban (szolgáló) lévő rétegeinek száma drasztikusan csökkent, a meglévő populáció megtartásának egyik eszköze volt a törvény: nevezetesen – az elvándorlást megelőző – csavargás elleni norma. S bármilyen hihetetlen, a jogszabály nem is elsősorban az alacsonyabb státuszban lévő népeiséget célozta, hanem azokat a *landlord*okat, akik a fiatalabb, következésképpen munkaképesebb népesség újraalkalmazásában voltak érdekeltek, a norma ennek megghiúsítására volt hivatott. (Persze a vizsgálat eredménye – mondjuk nem meglepően – valahol a funkcionalizmus szociális equilibriumát idézi föl.)

Ám a XVI. századra a feudális rend visszaszorulásával a kereskedelem és az ipari termelés már a polgári társadalmat vetítette előre; s mindez összefüggésben volt a csavargás büntényével is. Az egyre inkább elterjedő és gyakoribbá vált kereskedelmi tevékenység és az ezzel járó utazás biztonsága egy polgári társadalomban már elsődleges fontosságú. Az Angliában egyébként is „népszerűségnek örvendő” útonállás, illetve útonállók (*highwaymen*) kontrollálása elengedhetlenné vált, így a tulajdonképpeni tolvajlás megelőzése érdekében már az arra utaló, illetve annak valószínűségét növelő csavargás büntetése előtérbe került. Az 1530-as törvényben foglalt tényállást szerint csavargónak kell tekinteni azt, „akiről nem lehet tudni, hol és miből él, továbbá törvénytelen szerencsejátékot űz”, s mindezt testi fenytéssel, öt évvel később pedig már halálbüntetéssel fenyegették. *Chambliss* mindezek alapján állapította meg, és egyúttal demonstrálta, hogy a társadalomban dominanciával rendelkező rétegek, mint korábban a földesurak (*landlords*), később a kereskedői rétegek milyen szerepet játszottak egy szabály megjelenésében, illetve megváltozásában.¹⁸

Joseph Gusfield az Illinois Egyetem (*University of Illinois*) szociológusa szintén a jog és társadalom összefüggéseit feltáró történeti analízisével, a fentiekkel ellentétben nem az uralkodó rétegek jogot formáló képességével, hanem sokkal inkább a kulturális tőkét hordozó, és ezáltal meglehetősen határozottan definiálható társadalmi csoportok kulturális tőkéjének a jog által szimbolikus tőkévé transzformálását írta körül. Elméletében elsősorban a normák által védettségre, presztízssre, és az osztályon belüli más kulturális csoportokkal szembeni belüli pozíciók megőrzésére vagy elérésére törek-szenek. A marxista alapú teóriákkal ellentétben (melyek az uralkodó osztályok jogot

¹⁸ TREVINO 2008, 360. p.

formáló hatalmát elemzik) *Gusfield* inkább az amerikai középosztály moralitását, illetve annak jogra gyakorolt hatását elemzi.

„Egy plurális társadalomban, mint mondjuk az Egyesült Államok, melynek társadalma a közös kulturális alapokon és a normatív konszenzuson alapul (...) sokkal kevésbé veszi alapul a különféle osztályok, etnikumok, vallások és kulturális különbségek elkülönítő hatását, melyek más társadalmakban a morális helyesség, jóság, igazság meghatározó szempontjai lehetnek.”¹⁹

Gusfield szerint az amerikai társadalom tradicionálisan hitt/hisz a szocialitás problémáinak helyesbítésében; ellentétben az „öreg” kontinenssel, ahol a társadalom nagyobb része a hagyományok miatt is, egyszerűen elfogadja saját státuszát, a közösség problémáit és mintegy „beletörődéssel” viseltetik iránta. Nos, ez a kontinenssel ellentétben, társadalmi szemlélet gyakran vezetett oda, hogy a szocialitás egy része által immorálisnak tartott cselekedeteket (rossznak, bűnösnek, etc. tartva) kriminalizálják; vagyis a törvény által egyfajta erkölcsi reform elérésére is törekedtek. *Gusfield* elemzése a prohibíciós törvényre vonatkozott, mely esetben a Prohibíciós Mozgalom (*Temperance Movement*)²⁰ az alkoholfogyasztást, mint morálisan elítélendő szubkulturális cselekedetet jogszabály által is elítélendőnek tartott. S egyáltalán nem melleleg, a mozgalom kulturálisan meglehetősen jól körülhatárolható: tagjai között nagy részben bennszülött (nem bevándorló?) rurális területeken élő, középosztálybeli, evangélikus, de inkább református vagy protestáns (amerikai kifejezéssel élve epizkopális, presbiteriánus) voltak találhatóak; akik saját morális premisszáikat – hogy önmaguk kultúráját megvédjék – megpróbálták kiterjeszteni az egész társadalomra.²¹ Másképpen: a „száraz erők” a keresztény-háborúk vallásháborúhoz hasonló módon (persze nem feltétlenül fegyverrel, ám erőszakkal) egyfajta morális vállalkozóknak tekinthetők, s a vállalkozás célja korigálni, amit ők szociális értelemben „gonoszoknak” tekintettek. Eme vállalkozók eleve alkoholistáknak tekintették, s ezért kontrollálni kívánták, prejudikálták és stigmatizálták a bevándorló, városi, alsóbb néprétegekből származó, katolikus vagy német evangélikus (lutheránus) csoportokat, kiknek kultúrája nem rendelkezett a tradicionális mértékletesség (*temperantia, temperance*) normájával, így könnyebben „bűnbe eshettek.” Ezt támasztja alá *Troy Duster* szociológus is, aki szerint ez a fajta morális törvényhozás első-

¹⁹ GUSFIELD, JOSEPH R.: *On Legislating Morals: The Symbolic Process of Designating Deviance*. 56. *California Law Review* 54. 1968. 55–56. pp.

²⁰ A kifejezés érdekessége, hogy a négy antik erény egyikét jelentő görög, illetve latin kifejezés, mely a kereszténység „alapelveinek” tekinthető, nemcsak mértékletességet, de méltányosságot, kegyelmet is jelent; ám ebben az esetben érdekesnek tekinthető, hogy szemantikai szempontból nem a kontextualitás szerint értelmezték, csupán egyetlen jelentését hangsúlyozták, mely épp – ebben az interpretációban – az antik erényekkel ellentétes konnotációt kapott.

²¹ Nem szabad elfelejteni, hogy a protestáns etika kettős predesztinációja önmagában hordozza az effajta konzervatív szemléletet: az első predesztináció Isten Mindenhatósága, Jósága, és Tökéletessége. Míg Szent Ágoston az ember, mint kreatúra tökéletlenségét a (jó és rossz közötti) választás szabadságával oldotta fel, addig Kálvin szerint létezik egy második Eleve Elrendelés, aminek evilági mutatója a (nem hivalkodó) gazdagság, hiszen amennyiben valaki konzervatív, erkölcsös életet él, sokkal kevésbé valószínű, hogy vagyonának elherdálásával elszegényedik. Így teológiai szempontból összefügghet a korai keresztény erkölcs a reformációval. Részletesebben lásd: WEBER, MAX: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme.*; továbbá SZILÁGYI PÉTER – SAMU MIHÁLY: *Jogbölcselet*. Rejtjel Könyvkiadó, Budapest, 1998.

sorban a bevándorló olasz, ír, német tradicionálisan alkoholfogyasztó kultúrák morális idegenségét volt hivatva kifejezni.²² Persze ezek a csoportok, mivel az amerikai társadalom – szociális és gazdasági értelemben is – alsóbb rétegeihez tartoztak, nem igazán rendelkeztek politikai befolyással.²³ Ám ez nem egyfajta deprivációnak volt tekinthető, hanem – mind pozitív, mind negatív értelemben – sokkal inkább asszimilációnak, vagyis végső soron az immorális csoportok „meghívást kaptak” a középosztály tagjai közé. Bár ez az egyébként pozitív megközelítés mögött inkább az állt, hogy a többség moralitásának való megfelelés a többség számára biztonságot nyújt; mert „ez nem mindenki Amerikája”.²⁴ Továbbá ehhez közvetlenül kapcsolódóan, mivel a bevándorló, alsóbb osztályok kezdtek egyre nagyobb politikai hatalomhoz jutni, megpróbálták őket – az alkoholfogyasztás kontrollálásával – saját moralitásukhoz konformmá tenni.

Végül is – *Gusfield* szerint – az 1919-ben elfogadott Tizenyolcadik Kiegészítés a toxikus anyagok forgalmazásának és előállításának tilalmáról, valójában két különböző társadalmi réteg csatájának eredménye: a középosztályé és az alsóbb osztályok kultúrájáé. Ám mivel a törvénynek nem igazán engedelmessé vált, illetve elkerülték, megszegték, addig az csupán a középosztály normája maradt. Vagyis összességét nézve – beleértve a folyamatos törvényességét is – a szabályozás jelentősége szimbolikus maradt, tehát csupán egy orientatív szimbólum követelményeként funkcionált. „Azok akiket egyszer deviánsként határoztak meg politikai hatalomhoz jutottak ... az engedetlenségéből kiemelkedve törekedtek a megkülönböztetést magát megváltoztatni.”²⁵ Mellesleg szociológiai szempontból párhuzamos jelenségként definiálható a vallásháború kérdésével, hiszen az sem jelent mást, mint a politikai konfliktusoknak egy más – ebben az esetben a hit – szintre emelése, ám itt az erőforrások komolyabb kihasználása végett,²⁶ a cél lényegében hasonló: megváltoztatni a társadalmi erőviszonyokat. Társadalmi szempontból a Tizenyolcadik Kiegészítésnek pedig két komolyabb következménye volt: 1. A régebbi, rurális, középosztály értékeinek hanyatlása, ezzel párhuzamosan az absztinencia szupremáciájának vége; 2. a városi közösségek politikai befolyásának növekedése és a bevándorlók italkultúrájának popularizálódása. Összefoglalva – ha nem is nívóként explikálva – *Gusfield* szerint a jog mindig a legnagyobb politikai hatalommal bírók kezében van.

Az előbbiekhöz hasonlóan elemezhető a törvény a különböző „tudatmódosító szerek” köznapi nyelven drogok (nem szabad elfelejteni, hogy minden növénynek van drogja, ezt pedig a testre kifejtett hatás fényében kell értelmezni!) és azok morális megítélése esetében. Az említett *Troy Duster* az 1970-ben megjelent *A törvényhozás és erkölcsök* című művében (*The Legislation of Morality*) részletesebben elemzi a kérdést.

Troy Duster a Berkeley Egyetem szociológia professzora, illetve a New York Egyetem (*New York University*) Tudománytörténeti Intézetének vezetője elsősorban a rasszok és az etnicitás, továbbá a deviancia kérdéseivel, illetve előbbiek összefüggéseivel

²² Lásd: TREVINO 2008, 362. p.

²³ GUSFIELD, JOSEPH R.: *Moral Passage: The Symbolic Process in Public Designations of Deviance*. 15. Social Problems. 175. 1967. 184. p.

²⁴ GUSFIELD, JOSEPH R.: *Symbolic Crusade: Status Politics and the American Temperance Movement*. University of Illinois Press, Urbana, Second Edition. 1986. 6. p.

²⁵ GUSFIELD 1968, 62. p.

²⁶ Részletesebben vö.: BOURDIEU, PIERRE: *The State of Nobility*. Elite Schools and the Field of Power, Stanford University Press, Stanford, 1996.

foglalkozik. Említett munkájában kimutatta, hogy a droghasználattal kapcsolatos morális felháborodás és az ez alapján 1914-ben hozott Harrison-féle Drog törvény (*Harrison Narcotic Law*) nem a felső, illetve középosztálybeli droghasználókkal lehetett összefüggésbe hozni, hanem az alacsonyabb osztálybeliekkel;²⁷ vagyis a drogellenes szabályozás szinte kizárólag őket érinti, holott más „elkövetők” is léteznek (vagyis beszélhetünk törvény előtti egyenlőségről!?)

Duster kifejti, hogy az Egyesült Államokban a XIX.-XX. század fordulóján az orvosi rendelőktől függetlenül beszerzett morfium vagy ópiumszármazékok (például heroin) ára ugyanannyi volt és éppúgy ugyanolyan módon (gyógyszertár) volt beszerezhető.²⁸ A legtöbb felső- és középosztálybeli férfi és nő használta (legalábbis alkalmanként) ezeket a szereket (s még csak nem is kell az Egyesült Államokba menni, hiszen csak irodalmi példaként megemlíthető *Lev Tolsztoj Anna Kareninája*, vagy éppen a konkrét valóságból merített *Lord Byron* által felírt szerek és *Percy Shelley*, illetve *John Keats* esete). A XIX. században ezen szereket, különösen az ópiumot gyakorlatilag általános gyógyírként használták; csak példálózó jelleggel: fájdalomcsillapítás, kolera, ételmérgezés vagy éppen az unalom. Párhuzamosan az alkaloidák, mint a kokain (a Colóban megtalálható volt), illetve a kinin (a Tonikban megtalálható) mint élénkítő, illetve lázcsillapító, továbbá a maláriát gyógyító szerként használták. S tovább folytatva az irodalmi példát; tekintsünk *Sir Arthur Conan Doyle* 1890-ben megjelent *The Sign of the Four* című novellájára; pontosabban az abban szereplő *Dr. Watson*nal való beszélgetésére:

„Miközben Sherlock Holmes tüvel megszúrta több tűszúrástól éktelenkedő karját (...) *Dr. Watson* már hónapok óta naponta megfigyelte ezt a rituálét, de valahogy még mindig nem tudta megszokni azt (...)

Mi van mára kérdeztem Morfium vagy kokain.

Felemelte (Sherlock Holmes) bágyadt szemét (...). Ez kokain – mondta 1/7-edes oldat formájában. Meg akarja próbálni? (...) De átgondolta. Gondolj a költségekre! A tudatod kitágul és izgalmasabbnak tűnik a világ, de ez patológiás és morbid eljárás; mely magával vonzza a folyamatos zsebkendő-cserét és ráadásul gyengeséget okoz. (...) Emlékezz, most nem úgy beszélek, mint egyik kollega a másikkal, hanem mint egy gyógyító ember valakihez, akinek kíváncsiságát ki kell elégíteni.”²⁹

Vagyis a fenti szövegben is megmutatkozik, hogy egyáltalán nem tekintették morális kérdésnek mondjuk például a morfiumfüggőséget, csupán patológiai és morbid eljárásnak; s mindez az amerikai kontinensre is igaz volt. 1898-ban fedezték fel a heroint, s mint – a morfiumnál háromszor erősebb – ópiumszármazék minden orvosi előírás nélkül elsősorban a morfiumfüggőség gyógyítására használták. Így a századfordulóra – elsősorban pszichológiai problémaként kezelve – használata elterjedt a középosztály és a felsőbb osztályok körében is. 1920-ra azonban, noha tulajdonképpen minden társadalmi réteg körében elterjedt, kizárólag az alsóbb osztályok által sújtott „betegségnek” kezd-

²⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Troy_Duster. (2017. március 15.)

²⁸ Vö.: TREVINO 2008, 363. p.

²⁹ DOYLE, SIR ARTHUR CONON: *The Sign of Four*. In: SIR ARTHUR CONON DOYLE: *Sherlock Holmes. The Complete Illustrated Novels*. Chansellor Press, London, 1890. 109–201.; 200. p.

ték tekinteni.³⁰ Nem melleleg azonban a századfordulóhoz képest a droghasználat demográfiaja merőben megváltozott: míg korábban elsősorban középosztálybeli hölgyek használták, méghozzá orvosi előírásra, vagy javaslatra, kvázi gyógyszerként; a '10-es évek közepére az alsóbb osztálybeli férfiak körében is rendkívül elterjedté vált. Az 1914-es *Harrison-féle Drog törvény* a következő előírásokat tartalmazta: 1. mindenkinek, aki narkotikumot állít elő vagy terjeszt regisztrálnia kell magát a szövetségi kormánynál; 2. aki vásárol vagy elad narkotikumot egyfajta jövedéki adót köteles fizetni; 3. azon személyek, akik nem regisztráltják magukat csak orvosi rendelvényre, gyógyászati célból adhatnak el narkotikumot. S épp a harmadik előírás miatt az orvostársadalom nem érezte magát „alkalmasnak”, nem tartották legitimnek a narkománia kezelésére, ezért fel is hagytak azzal.” Arról, hogy mi legitim, illetve illegitim a medicinában, az orvosi professzió határain túl mutatott, s így mindezt áthárították a társadalom tagjainak morális konszenzusára.”³¹ Mindezt többek között bírósági döntések is megerősítették, mint a *Webb v. U.S.* (1919) mely kimondta,³² hogy illegális az olyan orvosi rendelvény, ami csupán a használó korábbi szokásainak fenntartását szolgálja.

Nos, mindennek a következményét könnyű lehetett megjósolni: alternatíva híján a fogyasztói társadalom a „fekete piac” felé fordult. Miután pedig a kérdés az illegalitás talaján mozgott, s ezzel párhuzamosan – noha ettől függetlenül – az alsóbb osztályok szélesebb körében is elterjedt a droghasználat, a törvények egyre szigorúbbakká váltak. Például az 1951-es *Kiegészítés* kimondta, hogy bűnisméltés esetén minimum 10 év börtön kiszabása kötelező, tovább az 1956-os *Drogellenőrzési törvény* (*Narcotic Drug Control Act*) szerint, aki gyermekkorúak számára ad el narkotikumot, halálbüntetéssel is sújtható. Vagyis *Duster* szavaival „Amerika erkölcsi szempontból jóval ellenségesebben viselkedett, amikor fiatal, alsóbb osztálybeli, színes bőrűekről, mint amikor középkorú, középosztálybeli, fehér nőkről volt szó.”³³ Tehát mind az alkoholfogyasztás, mind a narkotikumok esetében látható, hogy a jogalkotás és a jogalkalmazás sokkal hamarabb – méghozzá társadalmi törésvonala mentén – reagálhat, mint hogy a társadalmi morális konszenzus létrejött volna; vagyis a funkcionalista érvelés, miszerint a jog mindig az erkölcsi konszenzuson alapul, nem feltétlenül érvényesül.

Végző soron a jogszociológia és a kriminológia – mint a társadalom és a jog, illetve a társadalmi csoportok és a büntetőjog kapcsolata – ahogy a fentiekből is következik, az említett időszakban, szinte „kéz a kézben járt.” S nem feltétlenül egy időben és nem is feltétlenül egymással egyetértésben, de néhány „közös” vonások, még ha vitathatóak is, megállapíthatóak. Csak néhány példálózó vonást érdemes megemlíteni. Több elméleti és empirikus kutatásban is megjelenik, hogy a jogforrások akkor idéznek elő szociális konfliktusokat, ha az ellenérdekű felek képesek használni saját forrásaikat érdekeik védelmére vagy előmozdítására,³⁴ továbbá, ha egy társadalmi csoport teljes kontrollt alakít

³⁰ DUSTER, TROY: *The Legislation of Morality: Law, Drugs and Moral Judgement*. The Free Press, New York, 1970. 10. p.

³¹ Uo. 15. p.

³² *Webb vs. United States*. 249. U.S. 96. 1919. No. 370.

³³ Uo. 21. p.

³⁴ Illusztrációként hozható, hogy az amerikai polgárháború után a déli államok természetesen tartottak az afro-amerikai politikai hatalmától, ezért több burkolt jogi és jogon kívüli akadályt is állítottak fel ennek megelőzése érdekében. Miután a Legfelsőbb Bíróság negligálta az afro-amerikaiak szavazástól való eltiltá-

ki a nem jogi, közösségi cselekvéseket irányító, mechanizmusok fölötti eszközökön, akkor feltehetően ellenőrzés alá tudja vonni a jogforrásokat is. Például ha egy csoportnak nincs gazdasági vagy politikai hatalma, annak a jogalkotás és alkalmazás fölött sem lesz ellenőrzési lehetősége.³⁵

Emellett a jog története „végtelen”, másképpen: egy alapkonzfliktusból származó döntés azt az illúziót rejti magában, hogy az ügy megoldódott, valójában újabb és újabb konfliktusokat teremt, melyek esetenként egyre súlyosabbakká válnak mind jogi, mind pedig jogon kívüli értelemben.³⁶ S eme történetben állandóan látható, hogy a jogi eljárás azt az illúziót is kelti, hogy az abban résztvevők (bírák, ügyészek, rendőrség, szakértők, etc.) elfogulatlanok és pártatlanok. Holott ez a pártatlanság sokkal inkább csupán egy mítosz; ez persze nem azt jelenti, hogy az eljárásban résztvevők elfogultak, hanem arról, hogy miközben a normák sok esetben tényleg pártatlanok, a jogalkalmazásban kialakult törvényértelmezési szokások már korántsem azok; ám a töretlen bírói gyakorlat felülírhatja a jogalkotó tényleges szándékát és – még a jogalkalmazó befolyásolhatatlansága mellett is – a tényleges döntések valójában egyáltalán nem elfogulatlanok.

Vagyis összefoglalva: a jog fölötti rendelkezés képessége – a jogszociológiai és kriminológiai vizsgálatok egy része szerint – egyáltalán nem feltétlenül általános konszenzus eredménye, hanem sokkal inkább csoportok vagy másképpen szubkultúrák közti konfliktusok, illetve közöttük lévő kompromisszumok, vagy hatalmi harcok terméke. A fent említett, s kissé sematikusán áttekintett munkák is megmutathatják, hogy a jogi eljárások „mélyrétegeit” kutatva nem feltétlenül antropológiai vagy jogelméleti síkon, hanem sokkal inkább empirikus jogszociológiai, kriminológiai, kriminál-statisztikai módszereket is alkalmazva a hagyományos doktrinális és akár szociológiai jogelméleti kérdések is egészen más megvilágításba kerülhetnek.

sát, ezután Texas állam a szavazási standardokat emelte meg, miután ezt is kasszálták, az államok közölték, hogy a Demokrata Párt egy privát szervezet, így nem lehet kormányzati döntések célpontja. A Legfelsőbb Bíróság ezután kimondta, hogy mivel állami funkciókat is ellát (előbb-utóbb) ezért nem lehet privát szerveződés. Ezt követően az állam más eszközökhöz nyúlt, mint például adózási feltételek, intelligenciatesztek, lakhely, vagy éppen választási csalás. WIRT, FREDEREICK M.: *Politics of Southern Equality: Law and Social Change in a Mississippi County*. Aldine Publishing Company, Chicago, USA, 1970. 56-59. p.

³⁵ Például az amerikai női prezidenciális választójog megadása előtt, a nők számára nemcsak ez a választójog hiányzott, hanem például az esküdtszéki részvétel sem volt megengedett; vagyis a jogalkotást érintő választójog érintette a jogalkalmazást is. TREVINO 2008, 367. p.

³⁶ TURK, AUSTIN T.: *Law as Weapon in Social Conflict*. 23. Social Problems 276, 1976. 287. p.